CONGO

REVUE GÉNÉRALE DE LA COLONIE BELGE

ALGEMEEN TIJDSCHRIFT DER BELGISCHE KOLONIE

TABLE DES MATIÈRES

(1920. Tomes I et II)

ARTICLES DE FOND

Wahis (Lt général baron). La participation belge à la conquête du Cameroun et de l'Afrique Orientale allemande. . . Tome I, page 1.
L. Phillippart. L'organisation sociale dans le Bas-Congo. I, 65, 231, 505. II, 30.
Edm. Lepine. La situation de l'agriculture au Congo Belge . . . . . I, 67, 201, 481. II, 14, 305.
Th. Gutersohn. Het Economisch leven van den Mongo-Neger. . I, 93.
A. Verbeken. Le tambour téléphone chez les indigènes de l'Afrique centrale . . . . . I, 213.
Léo Bittremieux. Mayombsche Sprokkelingen . . . . . I, 285.
Van Leuven. Les Chemins de fer du Congo . . . . . I, 306.
Ed. De Jonghe. A propos des « Primitifs » . . . . . I, 314.
J. Sin. Inlandsch huwelijk bij de Bakongo, vroeg Roma . . . . I, 330.
Th. Simar. A propos de politique coloniale. . . . . I, 337.
E. De Wildeman. Le « Niando » succédané du chanvre au Congo Belge . . . . . I, 354.
J. Maes. Le Ngula au Congo Belge . . . . . I, 339.
de Briey (Comte R.). Musings . . . . . II, 1.
Th. Heyse. Les concessions de terres rurales au Congo Belge . II, 18
Al. Janssens. Negerpoëzie. . . . . II, 61.
J. Pieraerts. Une acanthode oléagineuse du Congo Belge. . II, 98.
F. Delhaye et *M. Sleyn*. Les calcaires du Bas-Congo. . . . . II, 109.
E. Henry. L'agriculture au Congo . . . . . II, 283.
J. Van Wing. Nso Longo ou les rites de la puberté chez les Bakongo . . . . . II, 229.
L. Bittremieux. Mayombsch Raisboek . . . . . II, 247.
Rutten. Notes de démographie congolaise. . . . . II, 260.
E. Baghmans. Onderlinge hulp. . . . . II, 276.
Ed. De Jonghe. L'ethnologie, son objet, sa méthode . . . . . II, 279.

[title page]

Het Economisch Leven van den Mongo-neger.

NIJVERHEID.

Vermits de natuur den Mongo-neger zijn benoodigdheden om te bestaan als het ware in zijn schoot werpt, zonder dat hij de minste moeite er voor doet, daar hij in hoofdzaak zijn voedsel slechts behoeft te zoeken in 't bosch en als 't ware op te rapen van den grond, met uitzondering van zijn bananen, maniokwortels en *moma* (een igname, die, goed bereid, aan aardappelen doet denken) die zijn vrouwen aanplanten, is het geheel natuurlijk dat men in den Mongo zeer weinig nijverheid vindt en de Mongo-neger zicht de minste moeite niet getroost de reeds van eeuwen herwaarts bestaande nijverheid eenigzins te bevorderen en te vervolmaken

Hij heeft toch te bikken en dit is hoofdzaak voor hem.

Bij een lui, vadsig volk, verwijfd in merg en been, en slechts levend van het werk zijner veelvuldige vrouwen en slavinnen kan de nijverheid niet op hoog peil staan.

Over 't algemeen genomen met uitzondering van de jacht, die nog hoofdzakelijk gedreven wordt door de jonge mannen van het *dorp*, bekommert de Mongo-neger zich om niets. Eten, slapen en geschillen zoeken en aanbooren, op suikerrietbiervergaderingen medefuiven, totdat ze door moeder de vrouw worden meegepakt in beschonken toestand (tooneelen, die men in beschaafd Europa ook wel ziet) zichier het saaie, eentonige, verslappende leven van den Mongo-neger, één der laagst staande, doch tevens één der hoogst belangiabouwende stammen van het Evenaarsdistrict, zoo niet van gansch Kongo-land.

Van werken walgt hij, daar heeft hij minstens een doodje broertjes aan dood: hij is de aartslui in persoon.

Niettegenstaande de verregaande vadsigheid van het Mongo-

volk bestaat er toch nijverheid, noodig voor hun bestaan, ofschoon op laag peil en weinig verspreid. Over 't algemeen beperkt de bestaande nijverheid zich tot 't mannelijke of 't vrouwelijk geslacht en een man zal nooit 't ambt, eigen aan de vrouwen ter hand nemen en omgekeerd. Het werk wordt niet gedaan bij groepen of per familie, doch waar een tak van nijverheid bestaat, is dit het werk van een enkel persoon tenzij meer werkkrachten noodzakelijk verlangd worden om het werk te kunnen uitvoeren.

Verdeeling van het werk is onbekend en een ieder werkt geheel op zich zelven, zonder de hulp van een tusschenpersoon. Werktuigen zijn niet bekend, laat staan handwerklieden, tenzij een of andere ambachtsman, die een ambacht leerde bij den Staat of op een of anderen Missiepost en terugkeerde naar zijn dorp na zijn contract afgedaan te hebben.

Als regel vinden deze in hun eigen dorpen geen voldoende werk en meestal in bezit zijnde van eenige kisten, kleêren en wat potten en pannen, overgehouden van hun maandelijksch salaris, spelen zij den grooten Mijnheer in hun dorp, totdat al hun hebben en houden opgeteerd en versleten is.

Njotemwa Bosala zegt hij, ik ben het werken zat. *Njowa Pompele*, il sterf van 't zware, moeilijke werk.

Verscheidenen gaan dan weer naar een of ander middenpunt van de blanken en bieden zich weder als ambachtslieden aan.

Een goed ambachtsman staat nog al hoog aangeschreven onder de inboorlingen en zijn sociale positie is voor een neger zelfs zeer goed te noemen. Hij kan zich geregeld het voedsel voor vrouw en kinderen aanschaffen en steekt zich in de kleêren.

Ofschoon de meeste negers individueel werken, kan *dit niet* gezegd worden van den *smid*, die andere werkkrachten ter hulp moet roepen om zijn werk te kunnen verrichten.

Wijl de Mongo-neger geen gedacht heeft van salaris, krijgen zijn modelhelpers een deel der verdiensten, bestaande in mitakos, of een of ander gedeelte van het geleverde werk, hetzij een mes, lans of voet- of armring.

I. — 'T SMIDSVAK.

Van de verschillende takken van nijverheid staat zeker het smidsvak bovenaan. De smid is een der voornaamste personen

van het dorp en met dorpsaangelegenheden, hetzij geschillen, vergaderingen, is hij een der aangewezen personen om zijn stem in de weegschaal te leggen.

De smid is feitelijk de eenigste onder de Mongo-negers, die geregeld door blijft werken en niet op zijn lauweren gaat rusten. Door zijn verdiensten heeft hij zich nog al wat vrouwen aan weten te koopen en wordt hij beschouwd als één der dorpshoofden, die men naar de oogen moet zien.

Wat bij ons de dorpsherberg is waar men de dorpsaangelegenheden van de week luidruchtig bespreekt, is de smidse bij den Mongo-neger. In de smidse verzamelen zich de onderlingen, — de jongeren hebben niks in de melk te krokkelen; daar worden de veelvuldige vrouwengeschillen en de aanstaande belastingen besproken; onder 't zwelgen van de rook, — uit hun roomachtige bamboespijpen met diepe trekken getrokken, — is de smid de eenige, die doorwerkt en zijn kost op zuivere wijze verdient.

De smid is de meest tactvolle ambachtsman onder de Mongo.

't Ambacht van den smid is ongeveer 't eenige ambacht dat eigen is aan de familie en van vader tot zoon wordt voortgezet. Laat de smid geen kinderen na, dan zal zijn jongere broeder de zaak overnemen.

Van andere ambachten kan dit erfrecht gemeenlijk geregd worden; 't ambacht van den smid is erfelijk, terwijl de andere ambachten eenvuldig door Jan en alleman, die er zijn genoegen in vindt, worden opgenomen.

De smidse waarin de smid zijn ambacht uitoefent, is een breede langwerpige donkere hut, (ongeveer 5 m. bij 10 m.) gebouwd langs den openbaren weg. Ongelijk aan de overige woonhutten der negers, waarvan de vloer in den regel een 20 c. m. hooger ligt dan de weg, is de vloer van de smidse een 30, 70 c. m. diep uitgegraven, zoodat men van den weg in de smidse stapt.

Met welk gedachte de vloer der smidse is uitgegraven kan ik niet zeker zeggen, doch hoogstwaarschijnlijk om bij 't opkomen van stormwinden, die bij 't opzetten van een zware tropischen regen de hutten doorvagen, brandgevaar te voorkomen. Door 't uitgraven van den vloer ontstaat een 1/2 m. hooge omheining van aarde rondom de smidse, waardoor de smid buiten den wind zit en zondoende rustig kan doorwerken.

Niettegenstaande de primitieve inrichting der werktuigen

en de primitieve behandeling daarvan, weet de smid van zijn werktuigen toch gedaan te krijgen, hetwelk hij er van verciacht. De smidse (*lotulu*) is als volgt opgesteld : Een blok hout, terlengte van ongeveer een 60 cm. ; 40 cm. breed ; 30 cm. hoog, wordt uitgehakt ; een 1/2 m. lange, holle buis is daaraan verbonden ; dit alles is gevormd uit één stuk. Door middel van een bananastronk, waarlangs klei is opgehoogd vormt men een smidbuis. De bananastronk wordt uit de klei getrokken en de holle klei-buis (*boongo*) ontstaat. Op 't blok hout worden de twee, ook vier windzakken (*njasa*) geplaatst. Deze windzakken zijn de gaten overdekt met de gedroogde huid van een of ander wild beest, waarin de bedrijfstokken (*biongonga*) vastgebonden zijn. Deze « *biongonga* » worden door twee mannen op en neer gehaald in een vlug tempo ; deze handeling veroorzaakt de wind en het vuurtje gemaakt van houtskool aan te wakkeren.

Voor de « *boongo* » heeft de smid (*bo'uli*) een soort loopgraaf gegraven, waar het aan te vlammen houtskoolvuurtje ligt. In dit vuurtje worden het ijzererts, Europeesch ijzer en de kopersteafjes (*njele-mitakos*) gesmolten.

Botuli atula la lotulo : De smidt smeedt met de smidse.

In vroeger tijden, toen men in de Mongo het Europeesch ijzer niet machtig kon worden werd het ijzererts (*bikense bia bokili*) uit 't heuvelopgegraven en in de smidse tot vloeistof verhit. De onreinheden die boven dreven werden er afgeschept en zoodoende verkreeg de Mongo-neger zijn ijzer. In tegenwoordige tijden, nu de neger zijn ijzer zoo gemakelijk bij de verschillende factorijen kan verkrijgen, verkiest hij 't Europeesch ijzer te bewerken. t Ingevoerde ijzer geeft betere waar en de neger behoeft geen moeite meer te doen zijn ijzererts te gaan zoeken. Trouwens zoo de Mongo-smid lansen gemaakt van ijzererts niet meer kwijt raken, wijl het ingevoerde ijzer veel beter is.

De werktuigen van den smid zijn als volgt :

1. *Boongwa* : 't kleine stampijzer.
2. *Loaka* : 't groote stampijzer.
3. *Etuleka* : 't smeedijzer.
4. *Eele* : aambeeld.
5. *Lingwata* : een op een Europeeschen hamer gelijkende hamer, die voor 't zelfde doel dienst doet.
6. *Kongwa* : een gespleten stok om 't heete ijzer uit het vuur te halen en vast tehouden onder 't smeden. Een ijzeren

ringetje of een stukje liaan wordt om den gespleten stok gelegd en wordt bij het vasthouden van 't heete voorwerp dichtgeschoven, zoodat het te smeden voorwerp beter bevestigd zit.

7. *Loseno* : beitel.

8. *Losio* : kleine beitel bevestigd in een stok waarmede men de versieringen op messen, lansen en ringen kerft.

9. *Jyoka* : de gereedschapskist bestaande uit een mooi afgewerkt kistje met deksel, waarop een Europeesch slot.

De ijzeren voorwerpen door den Mongo-smid vervaardigd zijn als volgt :

Bibui : alles wat ijzer is.

1. *Likula* : pijl.

2. *Bosuki* : pijl voor de varkensjacht en die ook gebruikt wordt om de kopal te steken en visch te spiehten.

3. *Bongelo* : lans.

4. *Ifombolo* : lans.

5. *Mpokwankoi* : lans.

6. *Litwa* : bijl.

Jokula : messen.

1. *Mombi*; 2. *Boli*; 3. *Bolengwa*; 4. *Lingonda*; 5. *Limenga*; 6. *Likodzi*; 7. *Efamba*; 8. *Momba*; 9. Verders kleine mesjes; 10. *Lizangi*.

Basongo : steeknaalden.

1. *Ingwala*.

2. *Lokili* : naald om te tatoueeren.

3. *Jyolo* : kleine steeknaald om de aardvlooien uit de voeten te halen.

4. *Efoli* : kleine steeknaald.

Ngonga : bellen.

1. *Ngonga ea tosisi* : bellen gedragen door vrouwen en kinderen om de leedenen opdat hun geklingel, veroorzaakt met loopen, de slechte geesten weghoudt.

2. *Bongonga* : bel verbonden aan de punt van den strijdlans, gelijk de kop van een wandelstok, doch ten onderste boven.

3. *Lingwete* : rond belletje gedragen door de mannen aan den pols.

4. *Elondza ea itumba* : de strijdklok. Een langwerpige buis

in den vorm van een langen kelk vastgehecht aan een stok. Men slaat er met een zacht stuk hout tegen en 't geluid verspreidt zich verbazend ver.

Deze bellen zijn allen gemaakt van gesmeed ijzer.

De inlandsche smid bewerkt niet alleen het ijzer, doch ook het koper dat hij op dezelfde manier uit koperen staafjes (*longele* : mitako) en oude, versleten, koperen ringen samensmelt.

De koperen staafjes hier een geldswaarde vertegenwoordigend van 30 voor een frank zijn van Europa afkomstig en koperertz is hier onbekend.

De koperen voorwerpen door den smid vervaardigd zijn als volgt :

Bakonga : alles wat koper is.

1. *Bongombwa* : nekring, dikwijls ter zwaarte van 10 kilogram en daarboven. Waarde 1,000 mitakos.
2. *Lokolo* : beenring, zwaarte 4-6 kilogram, en daarboven; waarde 200-500 mitakos.
3. *Bolongu* : armring, niet zwaar.
4. *Ingwete* : armring, niet zwaar.
5. *Bongenza* : beenring, die bij 't loopen rammelt.
6. *Bosankere* : beenring.
7. *Limpala* : groote beenringen, spiraalvormig, gedraaid uit dik koperdraad en 't gansche onderbeen bedekkend; de veeren uit een matras lijken er veel op. Onder de negers een waarde van 500 mitakos vertegenwoordigend.
8. *Bompulenge* : gelijk een kleine limpala, die vroeger door de ouderen van dagen aan de armen werden gedragen, doch thans niet meer gemaakt worden en uit de mode zijn.

In de geheele streek is slechts één smid bekend, een zekere Elombo van het dorp Lilangi (Basankusu), die koperen bellen weet te maken.

Door ieder Mongo-neger wordt deze zwarte als een grootheid geroemd.

Volgens zeggen der negers moet er een smid wezen, een zekere Bokedru uit de buurt van de Ikelembarivier, die van eenige stukkens geweren weder een nieuw in elkander wist te zetten hetwelk goed afging. Volgens de negers pakte de Staatsagent hem echter het geweer af, doch volgens mijn en anderen meening, temeer wijl een neger voor een lengen niet vervaard is, behoort deze zwarte geweerfabrikant tot den tijd der sagen thuis.

II. — DE HOUTBEWERKING.

De houtbewerking neemt een voorname plaats in het leven van den Mongo-neger in; zoowel zijn primitief huisraad als zijn kano en zijn *lokole* (de negertelefoon, waarmede hij zijn gedachten van dorp tot dorp bekend maakt) bewerkt hij uit hout.

Het vervaardigen van de kano en de *lokole* nemen nog al veel werk in beslag.

De kano.

De drie volgende houtsoorten namelijk : 1. *Bokeswa*; 2. *Lifake*; 3. *Bomposo* maken een goede kano; vooral verkiest men de *Bokeswa*. Deze boom wordt zeer gezocht, wijl uit dit hout de sterke, lichtvarende kano wordt vervaardigd.

De neger, die een kano wil hebben trekt het bosch in, zoekt een mooien, slanken boom uit, haalt zijn bijl voor den dag en hakt op z'n gemak den uitgezochten boom om. Hij hakt de overvloedige takken er af en geeft den ruwen vorm aan de kano. (*Aulema watu* : hij vormt de kano.)

Hij roept eenigen zijner vrienden bij elkander, die, natuurlijk tegen betaling (niets voor niets, zegt de neger) den gevallen boom uithollen.

Zijn ze klaar met 't uithollen van den boom, dan roept de eigenaar van de kano, den *Wongi wa biatu*, den eigenlijken kanomaker, een man van gewicht en nog al in tel bij zijn dorpelingen. Deze *wongi wa biatu*, geeft met zijn bijl den mooien, slanken vorm aan de kano, hakt haar mooi gelijk bij en door middel van de *etuwa*, een kleine bijl, teekent hij den rand van de kano met scherpe, korte lijntjes gelijk af.

Dikwijls vervaardigen de negers hun kanos op uren afstand van het naastbijzijnde water; om nu de kano te vervoeren worden stokken op den grond gelegd, waarover de kano wordt voortgetrokken. Eenige flinke mannen helpen daaraan mede en verders de geheele *spes patriae* van het dorp. Zij krijgen een mitako als geschenk en zijn den koning te rijk af.

De kanomaker laat zich goed betalen en de te betalen prijs hangt van de grootte van de kano af. Eenige honden worden geslacht op kosten van den eigenaar en iedereen, die medehielp, krijgt zijn deel naar het werk, hetwelk hij leverde. Dik-

wijls wordt er ook een groote suikerrietbierfuif op touw gezet; walgelijke tooneelen hebben dan dikwijls plaats en beschonken worden ze door hun vrouwen naar huis gebracht. In beschaafd Europa is het soms al niet veel beter.

Men maakt vaartuigen voldoende voor twee man tot zelfs honderd en honderd vijftig man toe; de groote oorlogskano's van den grooten chef Evoloko van Waka en den oud-chef van Bandaka een zekere Isaempoko zijn alombekend. De oorlogskano van dezen laatsten wordt gezegd honderd vijftig man te kunnen bevatten en de rand van deze kano reikt tot aan de schouders van een tamelijk grooten neger. De gewoone reiskano van de blanken is in den regel voldoende voor twintig tot dertig roeiers.

De prijzen der kanos verschillen naar gelang de grootte en sterkte van 200 tot 10,000 mitakos.

De Lokole.

De *lokole* speelt een zeer voorname rol in het leven van den neger; zonder de *lokole* is het leven van den neger niet denkbaar.

De *lokole* kan niet beter beschreven worden dan te zijn de openbare telefoon, waarmede de neger zijn gedachten van dorp tot dorp aan het publiek bekend maakt.

De *lokole* is voor den neger wat het signaal van de trompet voor den soldaat is.

De *lokole* roept de mannen ter vergadering, ten strijde en ter jacht; de *lokole* roept de ganesche bevolking, klein en groot, ten dans. Gedurende den dans is zij tot diep in den nacht de getrouwe begeleidster; haar eentonig geluid voert de dansers tot een in halve razernij overslaand enthousiasme.

Op uren afstand telefoneert de vriend naar zijn vrienden en geeft weer wat hij verlangt; zijn twee negers van verschillende of van dezelfde dorpen met elkander in geschil, per *lokole* wordt hun de huid volgescholden en Jan en alleman wordt op de hoogte gebracht van het hangende geschil. Zij doen hun best elkander voor het volk zoo zwart mogelijk te maken. Is er een doode in het dorp, den ganschen nacht door wordt alom per *lokole* bekend gemaakt, dat die en die gestorven is. Reeds uren voor diens dood weet men overal dat die en die persoon op sterven ligt en zijn dood nabij is.

Indien de fetisch-dokter zijn bedrog aan het domme negervolk aan het opdisschen is, overal in het rond weet men precies het uur zijner handelingen en wat voor onzin hij op 't oogenblik uitzet.

De blanke kondigt het morgen-en middag-appel en het uur van uitscheiden zijner werklui per *lokole* aan.

Vooral s'morgens, s'avonds en met nat weer klinkt de *lokole* ver ; met volle zon dringt de *lokole* niet ver door.

De *lokole* is een groote blok hout, waar in het midden een spleet over bijna de gansche lengte wordt gehakt, terwijl het binnenste zorgvuldig wordt uitgestoken. De *lokole*, ofschoon over het algemeen aan de buitenkanten afgeplat heeft de vorm van een overlangs openstaande, liggende mosselschelp.

Het *lokole* maken is een ambacht uitgevoerd door een bepaald persoon en sommige negers zijn wijdbekend voor het maken hunner *lokole's*.

Slechts vier houtsoorten zijn geschikt voor 't vervaardigen van de lokole namelijk :

1) *Bokungu*; 2) *Likoso*; 3) *Bolondo*; 4) *Isi*, het hout bij uitnemendheid, het hout waar de Mongo-neger zijn « *ngula* » (roodeverfstof) uit vervaardigt, waarmede hij zijn lichaam insmeert bij de minst gewichtige gebeurtenis, die in het dorp plaats heeft. Waarschijnlijk is de *Isi* een soort vermiljoenhout. De Mongo-neger vervaardigt vijf verschillende *lokole's* namelijk : 1) *Ingonga*, klein van vorm; 2) *lokole ja losali*- middelsoort; 3) *bongungu*- groote *lokole*. Deze drie zijn allen gelijk *de boven getoekende*. Deze worden geslagen met de stokken (*bosulu*) van de « *momambo* » boom (parasol-boom); 4) *bonkuka*, de groote hoog-opstaande *lokole*, die geslagen wordt met twee stokken, aan de punt waarvan eenige bollen caoutchouc worden bevestigd. Deze *lokole* dringt het verste door; 5) *Ngomo*, de groote langwerpige, recht opstaande dans-*lokole*. Deze *lokole* is slechts een groot langwerpig stuk hout, gansch uitgehold, een weinig versierd, ongeveer 1,25 m. hoog, van boven afgedekt met een stuk gedroogd antilopen of luipaardenvel, die geslagen wordt met de vingers en de palm van de hand. Deze *lokole* is de bekende tam-tam, nog al gebruikt door de negers der stoomboten om hun aankomst in de dorpen langs de rivier aantemelden.

Nu nog iets over de *Lokole*-taal.

De slag van de *lokole* is verschillend en zoodoende verstaan

de negers de verschillende woorden; het tempo verschilt. De blanke hoort slechts het verschil van tempo, meer niet; de neger verstaat op uren afstand wat er getelefoneerd wordt.

De *lokole*-taal is hoofdzakelijk beeldspraak en zoodoende voor geen enkelen blanke in gansch Kongoland verstaanbaar. De negers zijn trotsch op hun uitvinding en wat in hun schik, dat de blanke, die anders alles kan, hun *lokole* toch niet slaan kan.

Iedere man heeft zijn eigen naam (*nkombo*) op de lokole, waarmede hij zich bekend maakt. Wijl zulke naam dikwijls eenige regels schrift beslaat hoofdzakelijk bestaande uit beeldspraak, feiten uit het publieke leven van den neger weergevend, is het als 't ware een physische onmogelijkheid voor een blanke de *lokole* taal volledig machtig te kunnen worden, gelijk een neger die kent. Zelfs alle negers verstaan de kunst van de *lokole* te slaan niet.

De vrouwen hebben een algemeenen naam; de *lokole* slaan is speciaal voor de mannen en geen enkele vrouw verstaat die kunst. Als de *lokole* geslagen wordt, verstaan de vrouwen het wel, doch zelf kunnen ze de *lokole* niet slaan. Trouwens ze zouden zich schamen een poging te wagen; dit is geen werk voor een vrouw en ze zouden uitgelachen worden. De *lokole* naam of *nkombo* der vrouw is als volgt:

Bali la tolombo basalaki lisala, basalaki tomboloko, tond' al' isusu, befambe eka lisala.

Vrouwen met velen, bewerkten den tuin, maakten veel eten gereed, bestaande uit bananen, eten uit den tuin.

Een blanke, persoonlijk, heeft geen eigen *nkombo* op de *lokole*, doch, om de komst van den blanke in een dorp wijd en zijd te verkondigen, wordt het volgende rondgetelefoneerd:

Lolema ja lifeka feka, esongo etenaka nkola.

De vleermuis overal heenvliegend, de pin verwondt de nagels der voeten.

Voornamelijk wordt hieronder, « de vleermuis overal heenvliegend », de Staatsagent verstaan, die van dorp tot dorp rondtrekt om de belastingen te innen, « de pin verwondt de nagels », beteekent dat, gelijk de negers in den strijd scherpgepunte, in 't vergift gedoopte pinnen op 't oorlogspad zetten, die den vijand z'n voeten verwonden, zoo is de Staatsagent immer op weg met zijn geweren gereed tot den strijd.

De *nkombo* van den katholieken missionaris is als volgt:

1) *Bansele nsele ba nkanga*; 2) *bofala boki ndaki lisako nda lokombo*; 3) *etafe bolo*; 4) *benanga bekendaka la mpeu*.

Bansele nsele ba nkanga, die altijd schreeuwend wordt vervolgd in 't hooge gras, de sterke tak, de streken gaan met den Priester (Père) mede.

1) De Missionaris wordt hier beschouwd als een fetischdokter (*bansele nsele ba nkanga* is een algemeene *lokole*-naam van den negerfetisch dokter) die gelijk den negar dokter wordt beschouwd als een dokter en een priester.

2) *Bofala boki ndaki lisako nda lokombe*; de Priester, omdat die *overal* catechumenen ziet aan te werven, wordt vergeleken met een antiloop, die achtervolgd, overal in 't hooge gras rondvlucht,

3) *Etafe bolo*. De Missionaris wordt vergeleken met een sterke tak. Hij is sterk door zijn invloed en hooggeacht door de negers.

4) *Benanga bekendaka la mpeu*. De streken gaan alle met den Père (Priester) mede; zij allen volgen zijn instructies.

De *nkombo* van den Protestantschen Engelschen Zendeling is als volgt :

Bofanga sembola benanga boso nkenda l'Ingleze.

't Vischnet wordt gespannen, het land gaat men den Engelschman mede.

Gelijk 't vischnet de rivier afzet en alles in zich opvangt, zoo gaat het land met den Engelschman mede. Wijl de Protestantsche Engelsche Zendeling den Katholieken Missionaris in deze streek *vóór* was, ging deze *nkombo* dien tijd op. Door de komst van den Katholieken Missionaris is de toestand geheel veranderd in deze streek.

Deze weinige voorbeelden geven een denbeeld van de moeilijkheid om de lokole-taal te verstaan.

Verdere bewerkt de neger nog eenige stoeltjes, waaronder de voornaamste, de *lyeko ia mpaka*, de stoel van den onderling een driesprong met twee stutten er onder, uit een stuk uit de parasolboom gehapt, waar hij zich zoo lui mogelijk tusschen werpt.

Dan hakt hij met zijn ijzeren bijl nog een klein zittenkje uit een blok hout, de zoogenaamde *ekonga*. Deze bewerkt hij eerst met zijn *esumba*, kleine steekbeitel en vervolgt het zitvlak, rondelgroef met pinnekens (punaises) aan een of andere factorij gekocht.

Nu en dan ziet men een inboorlingenstoel vervaardigd gelijk hierboven vermeld, doch waaraan een soort leuning uit een stuk is gekapt.

De neger, die met den tijd mee wil, maakt voor zijn huis een stoel à l'Européenne uit bamboe; eenige stokken in den grond gestoken, een mat van gespleten bamboe er over gelegd en Mijnheer kan zijn tijd doorbrengen in *dolce far niente*.

Een gelijksoortige tafel (den neger onbekend) maakt het ameublement compleet.

Om een negerbed te vervaardigen behoeft men ook het buskruit niet ontdekt te hebben; eenige rechte stokken uit de *mombambo* (parasolboom) gekapt; in 't lange en in 't breed over elkander gelegd, aan de kanten een weinig afgeplat, dat 't zaakje eenigszins in elkander past; met wat lianen (gespleten) aan elkander gebonden en den neger heeft weer een bed in elkander gezet. Zijn lievelingsameublement is klaar, verkoopprijs: 5-10 *mitakor*.

Het beddenmaken zou men onder een der Mongo-ambachten kunnen rangschikken; eens zag ik in het binnenland tien dezer bedden, klein en groot, ter verkoop op den weg uitgespreid liggen.

Men vervaarde mij dat de eigenaar de beddenmaker bij uitnemendheid van het dorp was. Ik nam natuurlijk mijn hoed voor zoo'n gewichtig personage af.

De *ekoba*, het slaapstoeltje, is ook eenigszins; uit een stuk gemaakt, gevormd naar de vorm van het hoofd neemt door *ekoba* de plaats in van ons hoofdkussen, al is 't ook wat hard uitgevallen. Een negerkop is hard en kan er tegen; de kerel slaapt zonder wiegen.

Voor 't gereed maken van zijn eten, heeft hij eenige vijzels en stampers noodig, uit hout vervaardigd. Voor dit huisraad gebruikt hij hard hout, waardoor de vijzels bij 't voortdurend gestamp, niet gauw verslijten.

Verders bewerkt de Mongo-neger nog zijn roeispaan, zijn pijl en boog ter jacht en de *lokombi*, een plat, langwerpig uitgebold blokje hout, waarover eenige pinnen zijn gespannen, waarop hij met zijn vingers tokkelt, hetwelk een eentonig geloid veroorzaakt. Dit zoogenaamde muziekinstrument is voor den jongeling zijn trouwe medegezel op zijn lange tochten door het Evenaarswoud en op 't bezoek bij vrienden en kennissen.

III. — WEVERIJ.

Een oorzaam ambacht, hetwelk nog al veel werk en opletendheid vereischt, is voorzeker het ambacht van den Mongowever.

Ofschoon het weven niet meer zoo in zwang is als in vroeger tijden, wijl het jongere volk zich Europeesche stoffen aanschaft, geeft het weven den wever toch ruimschoots zijn dagelijksch brood, wijl de ouden van dagen te beiderzijds zijn om van hun oude, ingewortelde gewoonte, een lendendoek te dragen, af te wijken.

Het weven is een ambacht dat alleen door de mannen wordt uitgeoefend. Sommigen zijn zeer bedreven in het weven van stoffen en dwingen onze bewondering af. Werkelijk mooi afgewerkte stukken kwam men ons te koop aanbieden en nog ik zienderoogs weven.

De wever pakt zijn mes, gaat het bosch in en snijdt de « *mpekwa ia lifeke* », de vezels van een zeker soort palmboom, die de wever eenigszins in de nabijheid van 's lui op den openbaren weg geplant heeft. Zoodra hij een bundel vezels, noodig voor het weven van het stuk stof, bij elkander gezameld heeft, gaat hij naar huis en op zijn gemakje schraapt hij met zijn mes de vezels gelijk bij.

Daarna legt hij ze in de zon te droogen; zodat ze voldoende gedroogd zijn, stelt hij in zijn lust of op den openbaren weg op waar hij de vezels aanhangt.

Na de vezels aan den bovensten dwarsstok bevestigd te hebben en den onderste dwarsstok met zijn voet vasthoudend (de vezels zijn verbonden tusschen den bovensten en onderste dwarsstok) gaat hij aan den slag.

Dikwijls gebruikt hij vezels verschillend van kleur, wat een werkelijk schoon effect maakt op het stuk stof.

Bofomi afum'eto : de wever weeft stof.

Om aan de vezels de verschillende kleuren te geven, gaat de wever heel eenvoudig te work.

Uit 't bosch haalt hij een liana (*longoli*), die de roode of witte of zwarte kleurstof inbendt, snijdt die in stukjes, doet ze in een *eeretjen* op 't vuur gezichroeid bananenblad, voegt er water bij en kookt dit alles in een ankje van bananenblad boven het vuur met de vezels er in. Nadat de kleurstof goed in de vezels is getrokken, heeft de wever zijn gekleurde vezels,

benoodigd voor zijn stuk stof. Dit mengsel noemt men « *bunsha* ».

TOUWVERVAARDIGING.

De Mongo-touwmaker (touwslager kan men hem slecht noemen) gaat naar het bosch, haalt de vezels van een zeker soort palmboom, schraapt ze netjes met zijn mes af en legt ze in de zon te drogen.

Hoeie klossen touw worden zoo vervaardigd. 't Inboorlingentouw, aldus vervaardigd, is van een goede, sterke hoedanigheid. Zijn netten bestemd voor de jacht en de vischvangst worden er mede vervaardigd. Gelijk 't weven is het touw maken een ambacht der mannen eigen.

IV. — MANDEN- EN MATTENVLECHTERIJ.

Manden en matten vlechten is hoofdzakelijk het werk der vrouwen, vooral het fijne vlechtwerk.

De mannen maken slechts hun groote, ruwafgewerkte manden, benoodigd voor het transporteeren hunner kopal. Het matten vlechten wordt alleen door de vrouwen uitgeoefend.

Uit het bosch halen zij de twijgen van de *Bolongote* boom, schrapen die netjes af drogen ze in de zon en vlechten al zittend hun manden en matten

De soorten manden zijn veelerlei, doch de grondstoffen noodig voor het vlechten zijn de *bokombe of likombe* van de *Bolongote* boom.

De matten worden op den vlakken grond gevlochten door één of twee vrouwen te gelijk. Hun namen zijn als volgt :

1) *Efontsio*, de ruw afgewerkte mat (waarde vijf mitakos).

2) *Nkongolo*, de fijn gevlochte mat (waarde een halve frank).

3) *Itundé of lofolo*, 't kleine matje waar het druk van den mug en de asschen van het vuur mede worden weggedragen.

4) *Ifofo*, 't klein matje, gebruikt om het vuur aan te wakkeren.

A. TH. GUTERSOHN,
Priester der St Joseph's Congregatie.
(Wird fort).